

Nasjonalt minnested etter 22. juli

Jurybegrunnelse

Endelig jurybegrunnelse konkurransetrinn 2

K
O
R
O

8. april 2025

Innhold

Innledning	4
Juryvurdering og beslutning	5
Vinneren av konkurransen om det nasjonale minnesteedet etter 22. juli	6
Matias Faldbakken: <i>En opprettholdelse</i>	6
Om juryens arbeid	7
Juryens vurdering av de to øvrige finalistene	10
Henning Sunde, Hanne Tyrmi og Rainer Stange: <i>En minnelund for 22. juli</i>	10
Raqs Media Collective: <i>22nd July Memorial</i>	11
Mål, føringer, krav og hensyn	12
Mål og føringer for minnesteedet	12
Krav minnesteedet må oppfylle	12
Andre viktige hensyn som vil vektlegges.....	13

Til KOROs direktør

Juryen for det nasjonale minnestedet etter 22. juli er oppnevnt av KORO og har som oppgave å beslutte hvilket forslag til nasjonalt minnested som skal realiseres, herunder også en trinnvis utvelgelse i de ulike fasene i konkurransen. Juryen legger med dette fram sin beslutning.

Oslo 8. april 2025

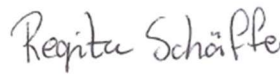

Marianne Borgen

Marianne Borgen

Leder

Mohamed Abdi

Regitze Schäffer Botnen

Mathias Danbolt

Lena Fahre

Ingeborg Hjort

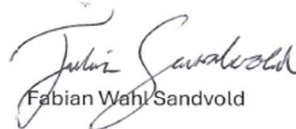
Nora Ceciliedatter Nerdrum

Camille Norment

Trude Schjelderup Iversen

Fabian Wahl Sandvold

Øystein Rø

Mari Magnus

sekretariat

Innledning

KORO har fått i oppdrag fra Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet (DFD) å utvikle et forprosjekt for et nasjonalt minnesteid etter 22. juli, med sikte på å etablere dette i regjeringskvartalet. Oppdraget har blitt gjennomført som en konkurranse med åpen prekvalifisering og påfølgende lukket konkurranse i to trinn.

I dette dokumentet redegjør juryen for sin vurdering av de tre forslagene som gikk videre til konkurransens andre trinn, og hvilket av disse som er valgt som vinner av konkurransen.

Den trinnvise og endelige utvelgelsen er gjort av en tverrfaglig jury som består av:

- Marianne Borgen (juryleder, f. 1951), tidligere ordfører i Oslo (2015–2023)
- Mohamed Abdi (f. 1986), lærer og skribent
- Regitze Schäffer Botnen (f. 1994), sentralstyremedlem i Den nasjonale støttegruppen etter 22. juli
- Mathias Danbolt (f. 1983), professor ved Københavns Universitet
- Lena Fahre (f. 1968), direktør for 22.juli-senteret
- Ingeborg Hjorth (f. 1977), faglig leder på Falstadsenteret
- Nora Ceciliedatter Nerdrum (f. 1978), seksjonsleder/kurator i KORO
- Camille Norment (f. 1970), kunstner
- Trude Schjelderup Iversen (f. 1974), seniorkurator i KORO
- Fabian Wahl Sandvold (f. 2000), sentralstyremedlem i AUF
- Øystein Rø (f. 1978), arkitekt og partner i Transborder Studio¹

Mari Magnus, prosjektleder i KORO, er juryens sekretær.

Juryen for det nasjonale minnesteid etter 22. juli. Foto: Trond Isaksen

¹ Øystein Rø erstattet opprinnelig jurymedlem Hege Maria Eriksson. Eriksson ble inhabil overfor flere konkurransedeltagere da hun skiftet jobb fra direktørstilling i Statsbygg til instituttleder ved Arkitektur- og designhøgskolen i april 2024.

Juryvurdering og beslutning

Bombeangrepet i Oslo og massedrapene på Utøya 22. juli 2011 er de verste terrorhandlingene i Norge i fredstid. Åtte mennesker ble drept i regjeringskvartalet, og 69 mennesker ble drept på AUFs sommerleir på Utøya. De fleste av ofrene var ungdommer. Mange flere ble skadet og utsatt for akutt livsfare i regjeringskvartalet og på Utøya. Ødeleggelsene var enorme.

Angrepet var politisk motivert og utført av en høyreekstrem, norsk terrorist. Det var rettet mot grunnleggende demokratiske institusjoner, spesielt mot Arbeiderpartiet og politisk engasjert ungdom på AUFs sommerleir.

Det nasjonale minnstedet vil ha en åstedsdimensjon: Det vil være direkte koblet til terrorangrepet og håndtere en traumatisk historie. Minnstedet blir samtidig en integrert del av et gjenoppbygd regjeringskvartal, der statsansatte hver dag forvalter demokratiske funksjoner.

Når regjeringskvartalet nå gjenreises, forsvinner flere av sporene etter terrorangrepet. Noen av dem blir likevel værende, enten som konsekvenser av aktive valg for å bevare minnespor, eller som elementer som har fått endret betydning etter 22. juli. Det nasjonale minnstedet vil stå i en meningsfull sammenheng med 22. juli-senteret når dette står ferdig i det nye regjeringskvartalet.

I konkurransens andre trinn har juryen fulgt videreutviklingen av de tre forslagene som ble plukket ut i første trinn, og vurdert hvilket av disse som bør realiseres som det nasjonale minnstedet etter 22. juli. Juryen har evaluert forslagene grundig og latt seg informere av både muntlige og skriftlige tilbakemeldinger og refleksjoner.

På hver sin unike måte er alle de tre forslagene gjennomarbeidede og svært gode svar på oppgaven om å utforme et nasjonalt minnsted etter 22. juli. Alle svarer på konkurranseprogrammets kriterier, krav og føringer, men de gjør det på svært forskjellig vis. De oppfyller også ulike behov, forventninger og ønsker om hva et minnsted skal være.

Juryen har hatt krevende og meningsfulle samtaler underveis. Hver og en har kjent på betydningen av et nasjonalt minnsted etter terrorangrepene 22. juli, og ansvaret for å velge det minnstedet vi vil trenge – i vår tid og i framtiden.

Etter en helhetlig vurdering har juryen i fellesskap valgt **En opprettholdelse av Matias Faldbakken som vinner av konkurransen**. Begrunnelse er gitt i omtalen nedenfor.

Juryeringen av forslagene er basert på juryens samlede kompetanse, erfaringer og faglige skjønn, medlemmenes individuelle vurdering, og åpen, felles drøfting gjennom konkurransens ulike trinn. Juryeringen er gjort i tråd med mål, føringer, krav og hensyn for konkurransen, slik det framgår av siste kapittel.

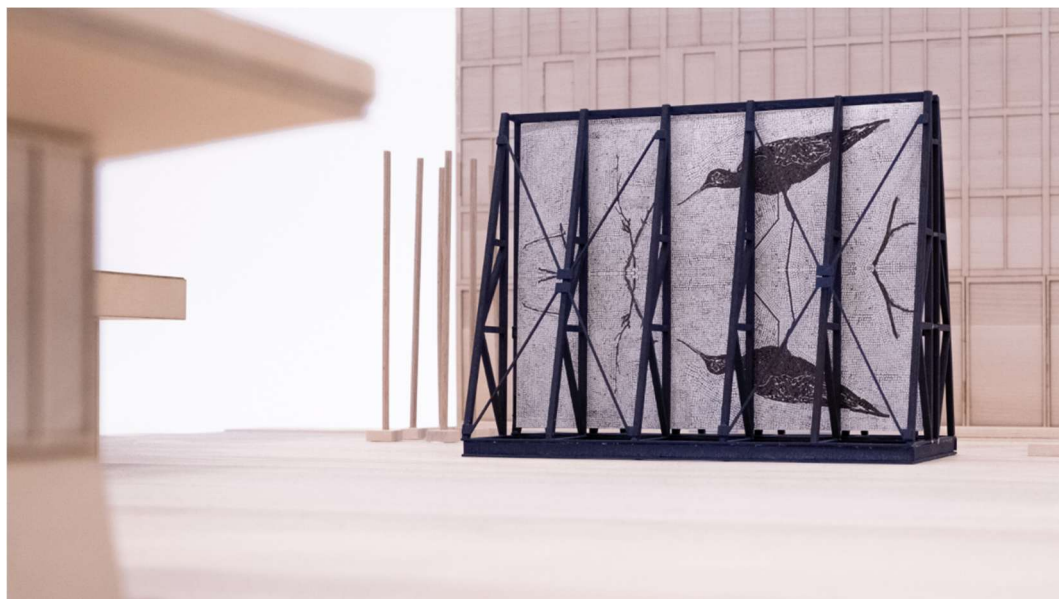
Beslutningen er fattet i tråd med juryens mandat og regelverk, og er å betrakte som endelig.

Juryen vil benytte anledningen til å takke de 220 søkerne som ønsket å delta i den åpne prekvalifiseringen. Videre bidro de ti sterke skisseforslagene fra konkurransens første trinn til å utvide forståelsen av hva et minnsted kan være. Til slutt ga de tre finalistene oss gode og meningsfulle svar på hva et minnsted kan bidra med i framtiden. Rapporten inneholder omtaler av alle tre.

Juryen har satt pris på at mange har ønsket å delta i samtalen om hva som er et godt minnsted. Vi håper og tror at de vil fortsette i tiden framover.

Vinneren av konkurransen om det nasjonale minnesteedet etter 22. juli

Matias Faldbakken: *En opprettholdelse*

Matias Faldbakkens *En opprettholdelse* kommer med en sterk fortelling om dannelsen av våre verdier – nåværende, historiske og framtidige, og de strukturene vi bygger for å forvalte, verne og forhandle om disse verdiene. Forslaget innebærer å gjenoppføre stålrammen som ble tegnet og laget for å flytte og ivareta Pablo Picasso-verket *Fiskerne* i gjenoppbyggingen av regjeringskvartalet. I riggen vil Faldbakken plassere en monumental mosaikk laget i stein. Mosaikkens motiv er en enkel strektegning av en liten vadefugl som lever i Tyrifjorden ved Utøya, samt siv, strå og kvister i en speiling. Mosaikken skal bygges opp av en halv million stein. Den andre siden av riggen vil vise mønsteret i avstivningsrammen og bli et geometrisk maleri. Navnene på ofrene for terroren 22. juli plasseres på riggens bunn foran mosaikken, og blir et naturlig sted å sette lys og blomster.

Motivet i mosaikken er åpent og vakkert, og står i direkte kontrast til riggens industrielle preg. Det skjøre, unnselige, det som ikke selv har stemme, holdes bokstavelig talt oppe av riggen, og blir selv monumentalisert. Speilingen av motivet har symbolske betydninger; det kan henspille til det hinsidige, en tenkt underverden, eller forstås som en visuell artikulering av forbindelsen mellom det levende og det døde. Skulpturen er stor og insisterende, men viser også dyp omsorg og ydmykhet overfor de som hver dag lever med konsekvensene av terroren. Den gir rom til motstridende følelser, og markerer et før og et etter terrorangrepet.

Skulpturen har farger, og mot Akersgata får de størst betydning. Riggens hoveddel er dyp blå, avstivningsrammen furugrønn, og stålrammen som holder mosaikken, får en kraftig rødfarge. Materialene, motivet og fargene har forbindelser til selve terrorhendelsen og det byrommet skulpturen inngår i.

Skulpturen er plassert ut mot Akersgata, vis-à-vis Høyblokka, og danner et åpent «torg», rammet inn av Lindealleen, Høyblokka med vestre paviljong, G-blokka og skulpturen selv. Slik definerer den et nytt rom som blir stedet for minneforvaltningen: selve minnesteedet. Den åpne, aktive plassen gir rom til seremonier, men også hverdagsliv for de som jobber i, eller ferdes gjennom regjeringskvartalet. Langs hele vestre paviljong plasseres en langbenk rettet mot mosaikksiden av skulpturen, som gir mulighet for en mer avskjermet opplevelse av minnesteedet.

En av terrorens funksjoner er å skape frykt, som også innskrenker ytringsrommet og meningsbrytning. Faldbakkens forslag åpner i stedet for en offentlig samtale, og står klart til å adressere minnearbeidet som en vanskelig og friksjonsfylt prosess. Minnesteeder og

monumenter risikerer å ha en sementerende funksjon, å formidle en forenklet forståelse av en hendelse. Faldbakkens verk er komplekst og åpent for tolkning. Juryen har tro på at det kan jobbe mot den avpolitiserende effekten som preger mange minnesteder, samtidig som det gir rom til den individuelle sorgen.

Det er en styrke at forslaget legger til rette for samskaping ved å åpne for deltagelse i leggingen av mosaikken på Johan Nygaardsvolds plass før den føres inn i riggen. Kunstneren vil også samarbeide med Den nasjonale støttegruppen for å ivareta deres behov i integreringen av navn og alder på de som ble drept 22. juli 2011.

Juryen har tro på at forslaget vil vekke engasjement, interesse og undring. Det er umiddelbart og kraftfullt, og minner oss på den uavbrutte innsatsen som kreves og ansvaret vi har for å vare på demokratiet og opprettholde demokratisk motstandskraft.

Minnesteds-genren har i de siste 40 årene vært preget av en fraværseestetikk, hvor negative spor, tomme rom eller fysisk fravær spiller en viktig rolle. Faldbakkens forslag bryter med denne lenge befestede tradisjonen både gjennom form, materialer, motiv og fargebruk. Som monumental torgskulptur reforhandler forslaget funksjonene til både monument, minnesmerke og minnested. Forslaget er kollektivt henvendt, og tilbyr noe annet enn den minnetradisjonen som i stor grad har vektlagt individuell sorgbearbeiding.

Juryen mener forslaget er et sterkt og modig svar på 22. juli, og gir en fysisk manifestasjon av demokratiets sårbarhet og styrke. Riggen og mosaikken gir til sammen sterke referanser til de to terroråstedene; regjeringskvartalet og Utøya. Det spiller på lag med 22. juli-senteret og dets mer intime rom, og tilfører helheten et mer offentlig og monumentalt motstykke.

Juryen har tro på at forslaget har den kunstneriske kraften til å virke, og dermed på kraftfullt vis vil bidra til at 22. juli-minnet forvaltes på en åpen, stadig engasjerende, konfronterende og mobiliserende måte. I en tid hvor demokratiet globalt utfordres, er det avgjørende at minnestedet ikke bare ser bakover, men også peker fremover som en aktiv påminnelse om hva som står på spill. Faldbakkens forslag gjør nettopp det: det er en tydelig ytring med ikonisk kvalitet, en slags evig protestplakat omgitt av maktens arkitektur. Gjennom sin form og materialitet mobiliserer det til samtale, ansvar og ettertanke. Forslaget er svært godt gjennomarbeidet og kan – om ønskelig – stå ferdig til 15-års markeringen av terrorangrepene.

Om juryens arbeid

Juryens oppgave har vært å beslutte hvilket forslag til nasjonalt minnested etter 22. juli som skal realiseres i det nye regjeringskvartalet, herunder også en trinnvis utvelgelse av kandidater.

Konkurransen om det nasjonale minnestedet har vært gjennomført med særlig vekt på åpenhet og involvering underveis. Parallelt med konkurransen har KORO etablert og gjennomført kunnskapsserien *Memorials and Society: Forventninger, forpliktelser og kunstneriske bearbeidelser*, om relevante problemstillinger knyttet til minnesteder, monumenter og minneverk i dag. Kunnskapsserien har hatt som mål både å skape et rom for dialog mellom KORO og publikum, gi økt innsikt til KOROs arbeidsgruppe og juryen, og bidra til at den offentlige samtalen bygger på kunnskap, opplysning og tilgjengeliggjøring av de spørsmålene som preger fagfeltet i dag. Flere av juryens medlemmer har vært bidragsyttere i serien. Serien har både fungert som en plattform for kunnskapsdeling, og som en viktig møteplass for relevante aktører og interesserte.

Åpen utlysning

18. september 2023 utlyste KORO en internasjonal invitasjon til åpen prekvalifisering. Da fristen gikk ut 1. november samme år, hadde KORO mottatt 220 søknader om å delta i konkurransen. Søkerne leverte ikke forslag eller ideer til minnested, men

motivasjonstekster, beskrivelser av egen praksis og aktuelle referanseprosjekter. Det var åpent for å søke som enkeltperson eller gruppe.

Konkurransetrinn 1

I desember 2023 var juryen samlet for første gang, på Utøya. På bakgrunn av en innstilling fra KORO valgte juryen ut hvilke ti deltagerer som skulle inviteres til å utarbeide skisseforslag til minnstedet. De ti deltagerne som ble plukket ut, besto av både enkeltpersoner og grupper, kunstnere og arkitekter, norske og internasjonale aktører.

I løpet av den første konkurransefasen fikk deltagerne møte etterlatte og overlevende, ansatte i departementene, og andre viktige miljøer. De var også på flere befaringer sammen, på Utøya, Sundvollen og i regjeringskvartalet. De møtte KORO underveis i utarbeidelsen av sine skisseforslag, og ikke minst møtte de hverandre. Slik oppsto det en utveksling mellom deltagerne, en form for kollektivitet til tross for at de var i konkurranse med hverandre.

De ti deltagerne leverte sine skisseforslag 31. mai 2024, og presenterte dem selv på et seminar på Nasjonalmuseet 6. juni. Seminaret var åpent for alle, og 200 mennesker var til stede i salen, mens rundt 800 fulgte strømmingen. Forslagene ble altså presentert samtidig og på samme måte for juryen og for offentligheten.

Alle de ti forslagene ble av juryen vurdert som relevante og meningsfulle svar på hva et minnsted av vår tid kan være. Forslagene hadde svært ulik karakter, og juryen mente at de sammen bidro til å utvide forståelsen for hvordan oppdraget kunne utføres. Flere av deltagerne hadde også konkrete tanker om hvordan prosessuelle og relasjonelle aspekter kunne inngå som en del av minnstedet.

Konkurransetrinn 2

30. august 2024 valgte juryen tre forslag av de ti. De som ble invitert videre til neste fase, var:

- Raqs Media Collective: *22nd July Memorial*
- Matias Faldbakken: *En opprettholdelse*
- Henning Sunde, Hanne Tyrmi og Rainer Stange: *En minnelund for 22. juli*

I juryuttalelsen ga juryen råd om videreutvikling av de tre forslagene. Forslagene ble ikke rangert.

I løpet av prosjektperioden for konkurransens andre trinn møtte de tre deltagerne representanter fra ulike grupper, som departementsansatte, AUF, Den nasjonale støttegruppen etter 22. juli, 22. juli-senteret, Statsbygg og KORO, og deltok dessuten i underveismøter med juryen. Deltagerne videreutviklet sine forslag på bakgrunn av juryens råd, og etter innspill fra viktige bruker- og fagmiljøer.

Den 15. januar 2025 leverte deltagerne videreutviklede forslag, og 20. januar presenterte de både forslagene og fysiske modeller for juryen. Det var satt av to timer til hver deltager.

Offentliggjøring

Fra 29. januar har de endelige forslagene vært offentlig tilgjengelige, digitalt og i media. Fysiske modeller, materiale og tre formidlingsfilmer har vært vist i 22. juli-senteret for å sikre bred formidling og forankring av forslagene. I senteret har det vært mulig å legge igjen skriftlige innspill og refleksjoner rundt spørsmålet: Hva er et godt minnsted for deg?

Ifølge 22. juli-senteret har det vært stor interesse for å se forslag og modeller, både blant allmennheten og skoleklasser. Flere besøkende har uoppfordret fortalt at det er første gang de besøker senteret, og at de kom fordi de ønsket å se forslagene. Senteret forteller om besøkende som har brukt lang tid på å lese presentasjonene og se filmer, og at det har blitt fine samtaler og diskusjoner mellom ansatte og besøkende. 234 lapper med innspill og refleksjoner er levert i senteret, og disse er lest av juryen.

KOROs prosjektorganisasjon og flere av juryens medlemmer har etter 20. januar hatt presentasjoner for og møter med en rekke aktører og miljøer:

- Den nasjonale støttegruppen etter 22. juli har sammen med departementet (DFD), 22. juli-senteret og KORO invitert til en egen samling for etterlatte. Støttegruppen har også sørget for at alle medlemmer har fått informasjon gjennom nyhetsbrevet. Forslagene har vært presentert på søskensamling, og for flere lokal- og fylkeslag.
- På oppfordring fra AUF har KORO presentert forslag og filmer for AUFs sentralstyre og 22. juli-utvalg.
- Departementsansatte har fått direkte informasjon gjennom egne kanaler og Depweb, og flere har besøkt 22. juli-senteret på egen hånd eller ved de åpne presentasjonene. Forslagene og involvering av ansatte har vært drøftet med referansegruppen i departementet, nedsatt for formålet.
- KORO, Statsbygg og departementet har hatt egne gjennomganger for å vurdere og kvalitetssikre budsjetter og realiseringsplaner.
- KORO, Statsbygg og departementet har hatt egen gjennomgang av de tre forslagene og sett på modeller i senteret sammen med Riksantikvaren og Byantikvaren. Vernemyndighetene har uttalt seg om de tre forslagene.
- Folkevalgte og ansatte i Oslo kommune er blitt orientert i en egen presentasjon, og medlemmer av Sentralt Ungdomsråd (SUR) har møtt juryleder i 22. juli-senteret.
- KORO og 22. juli-senteret har invitert til åpne presentasjoner.
- Det har vært egne visninger for presse, og innslag blant annet på NRK i etterkant. Etter det juryen er kjent med, er det publisert 23 avis- og nettartikler om de videreutviklede forslagene. Artikkene har bidratt til å spre informasjon, men også til å viderefremme reaksjoner forslagene vekker i ulike fagfelt og samfunnet ellers.
- KORO og juryens medlemmer har også fått 26 skriftlige innspill på e-post fra enkeltpersoner, og mange tilbakemeldinger og reaksjoner er selvsagt formidlet muntlig.

Det er gjennom hele perioden lagt opp til åpenhet og transparens. Arbeidet med forankring er viktig i seg selv, men innspill og reaksjoner har også bidratt til å utvide juryenes forståelse av hva de ulike forslagene vil gjøre, og hvordan de vil virke.

Juryering

Etter at deltagerne presenterte sine forslag 20. januar, har juryen hatt fire samlinger over totalt fem dager (6. februar, 6. mars, 13. mars og 20.–21. mars). I disse møtene har juryen hatt supplerende samtaler med de tre deltagerne. Juryen har befart området for minnstedet på nytt, og Statsbygg med entreprenører har bidratt som jurystøtte på stedet. Juryen har også befart det permanente 22. juli-senteret og fått presentert utstillingskonseptet som er under planlegging.

Gjennom befaringene har juryen fått gode forutsetninger for å forstå byrommets volumer, de ulike forslagenes dimensjoner, og ikke minst sammenhengen mellom 22. juli-senteret og minnstedet. Deltagerne har også levert budsjetter og realiseringsplaner. Disse er av konkurransehensyn ikke offentligjort.

20. og 21. mars var juryen samlet på Sundvollen for å fatte sin endelige beslutning. Juryen gikk grundig gjennom de tre forslagene og besluttet første dag å legge til side forslaget fra Raqs Media Collective.

Etter nye grundige drøftinger valgte juryen på dag to forslaget *En opprettholdelse av Matias Faldbakken* som vinner av konkurransen. Juryen står samlet bak beslutningen.

Diskusjoner internt i juryen er underlagt varig taushetsplikt.

Juryens vurdering av de to øvrige finalistene

Henning Sunde, Hanne Tyrmi og Rainer Stange: *En minnelund for 22. juli*

En minnelund for 22. juli er et velkomponert og helhetlig minnestedsforslag som svarer godt på forventningene og kravene slik de var formulert i konkurranseutlysningen. Forslaget har en klar idé: en skulpturgruppe med avkappede trær omkranset av levende trær og vekster. De modellerte bronsetrærne symboliserer angrepet, tiden som stoppet, mens den levende vegetasjonen symboliserer livet som går videre, og det som tas vare på. Minnelunden forteller om traume og håp, på en poetisk måte. Forslaget er umiddelbart og intuitivt forståelig, og legger opp til en sterk stedlig opplevelse.

Minnelunden oppleves som et intimt sted å tre inn i. Sammen med de monumentale bronzeskulpturene vil de levende trærne gi plass til sorgbearbeidelse og minnehandlinger. Gulvet består av grus og bunndekke med vekster som blåveis, villroser og eføy. Fargevariasjoner i de levende trærne og vegetasjonen under vil virke sammen med en forsiktig patinering av bronzeskulpturene. Deltagerne har en klar forståelse for årstidsvariasjoner, og beskriver hvordan de levende vekstene vil bidra til at stedet og opplevelsen av det vil endres over tid og gjennom året. Trærne vil stamme fra frø hentet fra hele Norge, plantes ut som ganske små, og vokse til etter hvert.

Stubbeskulpturen i bronse, med navnene på de drepte ofrene, utgjør et taktilt og bastant element, der navnene inngår i årringene som en meningsbærende del av helheten.

I sin uttalelse etter første konkurransetrinn oppfordret juryen gruppen til å utforske om forslaget i større grad kunne romme den politiske siden ved 22. juli: årsaker til terroren og verdiene som ble angrepet. Forslagets styrke og svakhet er at symbolbruk som trær og natur oppleves universelle, til en viss grad generelle. På den ene siden kan dette åpne opp, slik at besøkende oppfatter stedet som meningsfullt, uansett forkunnskaper. På den andre siden kan man innvende at de naturlike elementene underspiller den politiske dimensjonen ved terrorangrepet.

Minnelunden legger til rette for refleksjon og sorgbearbeidelse gjennom å skape et vakkert, poetisk rom som samtidig artikulere tap, sorg og videre liv etter terroren. Bronsesøylene uttrykker angrepets emosjonelle konsekvenser og det som aldri skal glemmes. Parken og de levende vekstene hviler tungt på naturens evne til heling og bearbeidelse. Minnelunden gir et bud på lindring, som et felles sted for å bære sorgen og tapet. Særlig sterkt ville det kanskje virke som et sted å bearbeide de individuelle erfaringene etter angrepene 22. juli.

Raqs Media Collective: 22nd July Memorial

Monumenter og minnesteder legger ofte til rette for *stillhet*, som en nødvendig forutsetning for kontemplasjon, refleksjon og sorgbearbeidelse. Raqs Media Collective har en annen tilnærming. Gjennom sitt forslag ønsker de å gi et motsvar til terroristens forsøk på å stilne stemmene til engasjert ungdom og den daglige utøvelsen av politiske prosesser. Forslaget er en plass, et forum i mangfoldig utførelse, som skal gi rom for ulike følelser og bruk. Gruppen foreslår å skape et sted som styrker opplevelsen av å «leve blant mange», som et direkte svar på frykten terror skaper.

Gruppen tar fatt i et helt konkret spor fra 22. juli: klokka som hang i Møllergata 19, og som ble ødelagt i eksplosjonen. Tidsrommet for terrorangrepet brakk ut av urskiven, og klokka vises nå i 22. juli-senteret, både som et fysisk spor, og som et sterkt symbol på terrorangrepene. Ved å gjøre tiden selv til et materiale for å minnes, foreslår Raqs Media Collective en komposisjon av skulpturer bestående av såkalte fugleklokker (*bird-clocks*). Skulpturene har ulike utforminger og funksjoner, men er basert på den samme estetiske forbindelsen til urskiven fra Møllergata og vingespennet til en fugl.

Fugleklokkene er formet som skulpturer av betong og stål på plassen, og danner det Raqs Media Collective kaller en *tidssoase* som skal gi rom for samtaler, samlinger, møter, taler og seremonier. Intensjonen om å skape en aktiv plass og et attraktivt møtested ivaretas gjennom etableringen av et definert gulv med fargespill av oker og himmelblått, en koloritt som også preger skulpturene. På ettermiddagen og kvelden tennes lys i enkelte av skulpturelementene og i 77 innrissede former i betonggulvet. Intensjonen er å skape et sted man vil være i og ved, døgnet rundt.

I første konkurransetrinn oppfordret juryen gruppen til en videre utforskning av materialitet, utforming og antall elementer. Særlig ble de bedt om å finne fram til en materialbruk som tok hensyn til varighet og bestandighet, men som også ga rom for ro. Gjennom en undersøkende og utforskende prosess har gruppen videreutviklet et estetisk uttrykk og en materialpalett, samtidig som de er tro mot kjernen i sitt opprinnelige forslag.

Gruppen betrakter 22. juli som en internasjonal hendelse og har ønsket å undersøke og formidle dette i forslaget. Det internasjonale perspektivet, samt ønsket om å ta tak i politiske motiver, og danne et motsvar, er en stor styrke ved forslaget de har utviklet. Samtidig kan formenes forbindelse til urskiven og fuglene være vanskelige å gripe, og et spørsmål er om skulpturene i seg selv er sterke nok til å møte ambisjonene om å skape den møteplassen forslaget beskriver. Forslaget er svært komplekst, og de mange betydningslagene er hver for seg interessante. Juryen er likevel usikker på om den helhetlige utformingen vil aktivere rommet i tråd med motivasjonen og intensjonen.

Mål, føringer, krav og hensyn

Mål, føringer, krav og hensyn for minnestedet ble fastsatt i dokumentet «Program for forprosjekt» etter høring høsten 2023. Juryen har vektlagt disse i vurderingen av både de ti opprinnelige forslagene og det endelige vinnerforslaget.

Mål og føringer for minnestedet

Overordnet mål

Det nasjonale minnestedet etter terrorangrepene i regjeringskvartalet og på Utøya 22. juli 2011 er et betydningsfullt sted å samles, minnes og reflektere for oss som samfunn, for alle berørte, og for de som mistet sine nære.

Følgende føringer utdyper det overordnede målet og legges til grunn for arbeidet:

- Minnestedet har kunstnerisk integritet, høy kvalitet og er et bidrag til hvordan vi minnes og reflekterer over 22. juli, nå og i framtiden.
- Minnestedet bidrar til refleksjon over årsaker og konsekvenser av terrorangrepene, og verdiene som ble angrepet 22. juli.
- Minnestedet bidrar til et varig minne om dem som ble drept eller skadet.
- Det nasjonale minnestedet er for alle: etterlatte, overlevende, frivillige, hjelpemannskaper, de som mistet gode venner, kollegaer eller en trygg arbeidsplass, oss som samfunn og individer, nåværende og framtidige generasjoner.
- Sammen med læringssentrenes arbeid, forskning og skoleverk, det politiske apparatet og den kritiske offentligheten, inngår minnestedet i samfunnets kontinuerlige arbeid med å hindre lignende angrep og motvirke tankegodset som ligger til grunn.
- Prosessen fram til endelig utforming er en del av samfunnets forvaltning og forhandling om minnet etter 22. juli. En inkluderende og involverende prosess med rom for reaksjoner og offentlig samtale vektlegges som en vesentlig del av arbeidet.

Krav minnestedet må oppfylle

Minnestedet må oppfylle følgende fysiske krav:

1. Minnestedet må utformes slik at det kan holdes markeringer og seremonier der.

Det er etablert en tradisjon med markeringer ved årsdagen for terrorangrepet. Markeringene samler flere hundre mennesker i regjeringskvartalet med taler, navneopplesning og kransenedleggelse. Markeringene fra regjeringskvartalet har vært TV-overført, mens arrangementet på Utøya gjerne har vært lukket for presse. Det er forventet at denne tradisjonen kan fortsette, og at det nye minnestedet skal romme slike tilstelninger.

Det midlertidige minnestedet i regjeringskvartalet brukes også ved andre markeringer, i forbindelse med terrorangrep andre steder, ved statsbesøk og lignende offisielle anledninger.

Behovet for seremonier og markeringer kan endre seg. Skisseforslagene og juryens vurdering av disse bør romme en refleksjon over bruk, ritualer og minnearbeid og ha en åpenhet for at også dette kan endre seg over tid.

2. Minnestedet må være tilgjengelig for alle døgnet rundt.

Et nasjonalt minnested har staten som avsender og samfunnet som mottager. Minnestedet må kunne oppleves av alle, uavhengig av funksjonsevne, til alle døgnets tider, og året rundt.

3. Navn på dem som ble drept i regjeringskvartalet og på Utøya, skal framgå.

77 mennesker ble drept i terrorangrepene, og navn på disse skal inngå som en del av minnestedet. Navn vekker empati og nærhet til konsekvensene og tapene, og det er mange måter å inkludere dem på. Hvordan minnestedet *ellers* artikulere skadeomfanget og konsekvensene av terrorangrepene, vil være en del av bevarelsen

på konkurransen og skisseforslagene som leveres. Bruk av navn skal godkjennes av pårørende. Kommunal- og distriktsdepartementet vil innhente samtykke.

Andre viktige hensyn som vil vektlegges

- **Kontekst og stedsforståelse:** Minnstedets plassering innebærer at flere hensyn må ivaretas. Minnstedet skal legge til rette for daglige besøk, seremonier og minnemarkeringer, og samtidig inngå i et aktivt regjeringskvartal med sine daglige funksjoner, ansattes arbeidshverdag og et større minne- og bylandskap.
- **Tid:** Minnstedets funksjon og mening kan og vil endre seg over tid. Forslagene må reflektere over tidsaspektet. Dette gjelder både materialers varighet og endring, men også mulige meningsforskyvninger som vil oppstå over tid i den gitte konteksten.
- **Gjennomførbarhet:** Minnstedets utforming må forholde seg til de fysiske forutsetningene på stedet og være mulig å realisere. Fysiske forutsetninger framgår av konkurranseprogrammet. Gjennomførbarhet vurderes og optimaliseres i konkurransens trinn to med bistand fra Statsbygg.
- **Kostnader:** Forslagene må være mulig å realisere innenfor den økonomiske rammen som besluttes. Det skal utarbeides budsjett i trinn to av konkurransen.